

DE
CVLPARVM PRAESTATIO
NIBVS IN CONTRACTIBVS,

1250
12

EX PRAECEPTIS IVRIS ROMANI, AD SEDES HVIVS
MATERIAE L. 5. §. 2. COMMOD.
ET L. 23. ff. de r. i.

1782, 1.

AVCTORITATE ET AVSPICIIS
INCLYTI ICTORVM ORDINIS
PRAESIDE

IOANNE NICOLAO MOECKERT,

PHILOSOPHIAE ET IVRIS VTRIVSQVE DOCTORE, IVRIVM ET
MORALIVM PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO IN ACADEMIA
ERNESTINA, SOCIETATISQVE LATINAE, QVAE JENAE
FLORET, MEMBRO HONORARIO,

P R O

OBTINENDIS SVMMIS IVRIVM HONORIBVS
ATQVE PRIVILEGIIS DOCTORALIBVS

DIE IX. AVGVSTI MDCCCXXXII.

H. L. Q. C.

PVBLICE DEFENDET

A. C. W I L M A N N S

ADV. ORD. HANNOVER.

R I N T E L I I,
TYPIS EXCVSSIT ANTON. HENR. BOESENDAHL,
ACAD. TYPOGR.

DE
CULPARVM PRAESTATIO
IN CONTRACTIBVS

EX BRACERITVS IVRIS ROMANI, AD SEDIS HVIVS
MATERIAE I. R. & C. COMMED.
ET I. R. & C. I.

AVCTORITATE ET AVSPICIS
INGEYTI IVTORVM ORDINIS

PR AESIDE

IOVANNIS NICOLAO MÖCKERT,

PHILOSOPHIAE ET IVRIS VTRIVSQVE DOCTORE, IVRIVM ET
MORALIUM PROFESSORE PUBLICO ORDINARIO IN ACADEMIA
TRINESTRA, SOCIETATIS HATIAE QVAE IENAE
FLORET, MEMBRO HONORARIO,

P R O

OBTINENDIS SVMMIS IVRIVM HONORIBVS
ATQVE PRIVILEGIIS DOCTORALIBVS

DE I. R. AVGVSTI CIVIS CIVICISSIMO

H. E. O. C.

PUBLICO DESIGNAT

A C W I L M A N N S

ADV. ORD. HANNOVER.

MINISTERII

TYPI EXCVSSE ANTONIVM HERRMANNI

ANNO 1798

ILLESTRISSIMO AMPLISSIMOQVE
REIPUBLICAE BREMENSIS
SENATI,

PER ILLUSTRIBVS, MAGNIFICIS,
CONSULTISSIMIS, GRAVISSIMIS

CONSVLIBVS,

SYNDICIS,

PATRIBVS CONSCRIPTIS,

AVGVSTISSIMAE RELIGIONIS DECORIBVS,

ALMAE LIBERTATIS DEFENSORIBVS,

LITTERARVM PATRONIS,

EGREGIE FACTORVM FAVORIBVS,

HOC SVVM, QVALECVNQVE, PIETATIS

SPECIMEN

DAT. DICAT. DEDICAT.

A V C T O R.

ILLUSTRISSIMO AMPLISSIMOQUE
REPUBLICAE BREMENSI
SENATI
PERILLVSTRIBVS, MAGNIFICIS,
CONSULTISSIMIS, GRAVISSIMIS
CONSVLIBVS,
SYNDICIS,
PATRIBVS CONSCRIPTIS,
AVGVSTISSIMAE RELIGIONIS DECORIBVS,
ALMAE LIBERTATIS DEFENSORIBVS,
LITTERARVM PATRONIS,
EGREGIE FACTORVM FAVORIBVS,
HOC SVVM, QVALESCVQVE, FIDELITATIS
SPECIMEN
DUM DICAT DEDICAT
AUCTOR

V I R I
ILLVSTRISSIMI, MAGNIFICI,
CONSULTISSIMI, DOCTISSIMI!

Dum fata mea voluere, vt procul a patriis
Laribus, vitae meae rationem sequerer:
VESTRA celeberrima humanitas, VE-
STRAE ciuitatis inclytæ splendor, amico-
rum denique mirum in modum hortatus, ea
olim gratissima mihi consilia promouerunt,
vt ciuis VESTER, tantarumque VESTRA-

V I R I
ILLVSTRISSIMI, MAGNIFICI,
CONSULTISSIMI, DOCTISSIMI
RVM virtutum admirator, aliquid generi
humano vtile atque salutare agerem.

Quae cum consilia molirer, virium
mearum imbecillitas, testificandaeque VO-
BIS pietatis studium adeo me transuersum
rapuerunt, vt mecum ipse diu luctarer, an
VESTRAE huminitati totum me tra-
dere, an, qualecunque documentum, nisi
VESTRO splendore dignum, mea ta-
men erga VOS pietate certe non prorsus
indignum, offerrem? Quae inter certamina,
has praesentes pagellas conscripsi: cumque
nil reliqui haberem, nisi vt eas, qualesqua-
les, VOBIS traderem; nescio, qua insigni

ni

ni fiducia mihi persuaserim, fore, vt VESTRA humanitas, vel leuidense istud munusculum ad pietatem dantis potius, quam ad pretii excellentiam relatura sit? Itaque hac audacia confusus, non solum meis primis gratissimisque erga VOS officiis defungi, sed etiam disputatiunculae huic, nominum VESTRORVM splendore, haud parum luminis suffudisse mihi videor.

Quod reliquum est, his meis primitiis, in quibus & conficiendis perpoliendisque, temporum meorum angustiis, non multum stilum vertere licuit, aequi bonique consulite meque non prorsus indignum censete, in quem

quem benevolentiam VESTRAM confe-
-ratis. Vota pro ciuitatis VESTRAE gloria;
pro VESTRA incolumitate, diutissime
permanfura, proque familiarum VE-
-STRARVM splendore nuncupo enixissima,
tanquam

SPLENDIDISSIMORVM VESTRORVM
NOMINVM

Scripti in Musaeo
Hannoverae ipfis
Calend. Quinētil.
C10 10 CCLXXXII.

cliens, ad vitae vltima
obsequiosissimus

A V C T O R.

DOCTRINA JURIS ROMANI

DE

CULPARUM PRAESTATIONIBVS
IN CONTRACTIBVS.

§ I.

PROOEMIUM.

Culparum praestiones jam apud veteres iure-consultos motus egerunt. Non solum in formanda doli definitione a), quam longe facillimam nimirum putes, in partes abeunt, sed in ipsa doctrina b), tot legibus interfusa, tantae viris doctissimis visae sunt ambiguitates scopulique, vt vix, tot exhaustis lucubrationibus, tot confertis manibus, aliquid certi promi posse videatur. Jam dudum DONELLUS, vir sane sagacissimus, huic doctrinae nodos inesse inextricabiles testatus est: cui viri doctissimi, LEYSERVS c) & STRYKIVS pater d), multum sane ponderis addiderunt; quorum alter tam anxie vulgarem doctrinam, iudicis arbitrio in auxilium vocato, seruandam censet, alter omnibus fere juris Romani praeceptis, quibus culparum praestiones continentur, sublatis, solum aequitatis iudicium substituere, non dubitat.

A

Negan-

Negandum quidem non est, hanc doctrinam nebulis interdum suffundi; sed quid mireris, in tanta legum varietate, quae tot diversaque cogitantes auctores habent, longis temporum intervallis scribentes; quae nimia praecipitantia a TRIBONIANO caeterisque viris, qui jussu JUSTINIANI imperatoris leges collegerunt, coarctatae potius, quam electae sunt, non omnia aequae clara atque exquisita ante oculos versari? Etiam si argumento nil tribuamus, quod THOMASIVS ille, superstitionis pestis, suppeditat e): TRIBONIANVM fociosque mandati operis, ex libris theoreticis pariter practicisque veterum iurisperitorum excerpta sua traduxisse: quo factum esse, ut tot dissensibus vna traditis, tot terminis ambiguis relictis, totque subtilitatibus intermixtis, ex tam variis legibus harmonia elici nunquam possit: tamen procul dubio patet, tam ipsam doctrinae naturam, quae tot fere fluctuantibus circumstantiis haeret, quot casus existunt, in quibus, ut ajunt, in succum & sanguinem conuerti debet, quam multorum terminorum in legibus obuiorum, ambiguitates & latebras, multis dubiis multisque disceptationibus ansam dedisse & nutrimenta reliquisse. Fortasse ipsa doctissimi-
 morum virorum studia aliquid obscuritatis addiderunt: ut fieri solet, cum pro tuendis opinionibus, maxime in re ardua, nimium scrutentur summaque imis misceant. Jam vero vltro citroque ponderatis argumentis, vulgaris illa doctrina non tantopere contemnenda videtur, quam nonnullis persuasum est. Quotquot aliam viam secuti sint, inuenerunt, quibus illuderent. Quo rite perpenso, equidem admonitus, non fugiendum esse puto eorum consilium, quibus antiquiora

tiquiora arident, quique regiam ingredi, licet nonnunquam saxa inter squaloresque malunt, quam per noua ac deuia, periculorum minime expertes, ferri.

- a) L. I. §. 2. ff. De dol. mal.
 b) THOMAS. De vsu pract. doct. de culp. praest. in contr. P. I. §. 21.
 c) Medit. ad ff. sp. 154. m. 1. 2.
 d) Vs. mod. §. 12. Commod.
 e) Cit. disp. P. 2. §. 3.

§. II.

DEFINITIO DOLI.

Quomodo dolus, culpa, casus fortuitus definiantur, primum videamus.

SERVIUS dolum *machinationem quandam alterius decipiendi causa, cum aliud simulatur & aliud agitur esse*, definit. LABEO vero *omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam*, dolum dicit. ULPIANVS^{a)} Labeonum suam tesseram adicere non dubitat. Si dicendum quod res est, Seruiana definitio altera praestantior esse videtur. Quid enim est fallere, circumuenire, decipere, nisi simulare aliud, aliud agere? Quod sine dubio NOODTIUM mouit, ut Seruii causam ageret^{b)}, quamuis non desint, qui aduersa castra sequantur^{c)}.

Eadem fere PEDIU definitio est^{d)} aliorumque, quas afferre omnes & recensere, merito superfedeo. Recentiores in pejus mutarunt illam veterum definitionem, dum vno quasi ore dolum *propositum laedendi, siue factum illicitum, cum proæresi laedendi perpetratum*, definire solent^{e)}. KOCHIVS, vir peritissimus^{f)}, haud melius definit dolum

dolum per defectum rectitudinis actionis humanae, quo ad voluntatem vincibilem.

Dolo aliquid machinationis inesse, ipsa vox monere videtur; haecque machinatio in alterius laesionem intenditur. Itaque optime definiri potest, quod sit *lesio alterius, cum machinatione, sine proposito & calliditate commissa*.

- a) L. 1. §. 2. ff. De dol. mal.
- b) PUFFENDORF De culpa P. 2. c. 2. §. 1.
- c) DAN. NETTELBLADT Introd. in jurispr. §. 336.
- d) L. 7. §. 9. ff. De pact.
- e) HELFELD jurispr. for. §. 293. LAÜTERBACH Coll. theor. pract. §. 2. De dol. mal. BOEHM. Introd. in jus. Dig. §. 13. Commod. VINN. ad l. §. 3. Quib. mod. re contrah. obl.
- f) Inst. jur. crim. lib. 1. c. 2. §. 12.
- g) Ipsum doli vocabulum Graecae nimirum originis est. Δολων vero Latini in suos usus transfulerunt. Dolon apud eos est pugio siue fida, qua utuntur, vel ad vulnera, vel ad inferendas caedes latrones. Secundum SERVIVM dolen est flagellum, intra cujus virgam latet pugio. Conf. l. 52. §. 1. ff. Ad leg. Aquil. Inhaeret itaque originetenus vocabulo doli aliquid tecti ac simulati, quo tutius laesio perfici atque patrari possit. PUFFENDORF De culpa P. 2. c. 2. §. 1.

§. III.

DEFINITIO CVLPAE.

Culpa (Graecis ἀμαρτημα) auctoritate legis a) ita definitur: *Culpa est, quod cum a diligente provideri poterit, non provisum, aut tum denunciarum est, cum periculum evitari non possit.* Haec Mucii definitio non solum propter id diligens nimis indeterminata ac fluctuans est, sed latius etiam patet, quam ipsa rei notio patitur. Neque enim

enim omnia, quae a diligente prouideri possunt, prouideri, aut denunciari debent, sed ea demum, ad quae denuncianda prouidendaque obligationis ciuilibus vinculo tenetur. Quae absque alterius iure quaesito ommissa commissae sunt, in foro ciuili culpa nequaquam adnumerari possunt b).

Recentiores vitium illud animaduenterunt. Itaque VINNIO a) culpa est *omne factum, quo nocetur alteri injuria quidem, sed ἀπροσμετώς, sine absque laedendi proposito.*

- a) L. 31. ff. Ad leg. Aquil.
- b) VINN. ad l. §. 2. Quib. mod. re contrah. obl.
- c) Idem ad l. §. 6. De susp. tut. vel curat.

§. IV.

DEFINITIO CASVS FORTVITI.

Casus fortuitus in legibus dicitur, quod nullum humanum consilium prouidere potest a): cui resisti non potest b): quod caueri non potuit c).

Easdem fere definitiones legum interpretes afferre solent. VINNIO a) vero definitio, qua casus fortuitus est *omne id, quod humano capto praeuideri non potest, AVT CUI PRAEVISSO NON POTEST RES STI*, propter verba posteriora a genuino conceptu apertissime aberrat. Nota enim characteristica casus fortuiti est, *non praeuideri id, quod euenit.* Quam primum itaque existentiam euentus futuri, omni dubio remotissimam, praeuidemus, definit esse casus fortuitus, sed est *necessitas fatalis, ineuitabile malum.* Idem erit applicandum ad posteriores definitiones legales, quarum modo mentionem feci.

- a) L. 2. §. 7. ff. De adm. rer. ad ciuit. pert.
- b) L. 18. pr. Commod.
- c) L. 4. C. De peric. tut. vel curat.

A 3

d) Ad

d) Ad I. §. 2. Quib. mod. re contrah. obt. Conf. LAVTERBACH. Coll. theor. pract. §. 42. Commod. BOEHM. introd. in jus Dig. §. 22. Commod.

§. V.

DE GRADIBVS CULPAE.

Jus Romanum tres gradus diligentiae, totque oppositae negligentiae, siue culpae distinguit. Alia *summa* est *diligentia*, quam qui diligentissimi atque exactissimi sunt, adhibent. Ejus omissio dicitur *culpa leuissima* a). Alia *diligentia media* dicitur, quam omnes patresfamilias communiter diligentes ac frugi in suis negotiis applicant; cujus neglectus *culpam leuem* b) continet. Alia denique *diligentia minima* appellatur, qua nemo, ne exceptis quidem negligentissimis atque dissolutissimis superfedere potest; cujus vero omissio *culpa lata* est c).

a) L. 44. ff. Ad leg. Aquil.

b) L. 32. Depof.

c) L. 223. pr. ff. De V. S. l. 32. Depof. l. 9. §. 2: De jur. & fact. ignor. VIN. ad I. §. 2. l. c. BOEHM. ad Dig. §. 14. fqq. Commod.

§. VI.

DE DOLO IN SPECIE.

In omnibus contractibus, aut *dolus*, aut *culpa*, aut *casus ipse fortuitus* praestandus est. De singulis videamus.

Dolus, tanquam propositum laedendi, est actio praua, quae juribus dominioque privato vim infert salutemque publicam euertit, ita ut legi naturali aeque ac ciuili contraria sit. Constantissima itaque est omnium legum voluntas, dolo non patrocinari. Dolus ubique & semper praestatur, nec pactum quidem, de dolo in futurum

futurum non praestando, valet a): tale enim pactum legibus contra bonos mores esse & ad delinquendum invitare videtur b). Sed de dolo praeterito pacisci, non sunt quae obstant leges. Nec enim eadem prohibendi ratio hic subsistere JCtis visum est, idque sine dubio rectissime. Dolo commisso reipublicae non tantum interest, quantum singulorum civium, qui laesi sunt c), ut resarciatur damnum dolo illatum. Persecutioni enim ejus, quod in contractibus dolo alterius nobis abest, remediis civilibus satis prospectum est, quae sine actore vero intendi non possunt. Quo etiam pertinet, pactum, siue de dolo praeterito transactionem, tanquam effectum domini priuati, vrgentissima nisi ex ratione, a legibus nec posse nec infringi solere d).

- a) L. 17. Commobd.
- b) L. 1. pr. De dol. mal. l. 23. de R. I. l. 1. §. 7. Depof. l. 27. §. 3. 4 De pact.
- c) Huc pertinet illud apud SENECAM de clem lib. 1. c. 18. *Revocari enim praeterita non possunt: futura prohibentur.*
- d) L. 7. §. 14. l. 27. §. 4. De pact. Jam IO. GOTTL. HEINECCIUS ad ff. P. 1. §. 479. recte annotavit, doli vocabulum apud Romanos aequae ac Graecos *εὐ τῶν μετῶν* fuisse; quae causa est, cur, tit. 3. lib. 4. ff. de dolo malo inscriptus sit. *Dolus bonus vero est solertia & prudentia ad finem licitum consequendum adhibita*, de quo prolixius egit vir consultissimus EVERHARDVS OTTO. HELLFELD Jurispr. for. §. 293.

§. VII.

DE CVLPA LATA IN SPECIE.

Culpa lata, siue *id factum in re aliena, quod nemo admitteret in re propria* a), multis subinde nominibus in legibus occurrit. Dicitur enim *culpa latior* b), *gravior* c); *magna,*

magna, crassa, supina, summa & manifesta); per periphrafin culpa dolo proxima^{e)}; dissoluta denique negligentia^{f)}.

Culpa lata aequae ac doli in omnibus contractibus praestanda est; non, qui omnem doli naturam induit, nam a dolo aperte distinguitur^{g)}; sed quia dolum prope fraudemque accedit^{h)} ideoque omnes ejus effectus civiles secum trahitⁱ⁾, minime vero criminales^{k)}, nisi judicia quoque criminalia ad interesse privatum tendant^{l)}. Itaque lata culpa dolo semper aequiparatur, etiamsi particulae taxatiuae v. c. tantum, dumtaxat, adjectae inveniuntur^{m)}.

a) VINN. ad I. §. 2. Quib. mod. re contrah. obl.

b) L. 32. Depof.

c) L. 54. §. 2. De acquir. rer. domin.

d) L. 2. C. Arb. tut.

e) L. 4. De magistr. conuend.

f) L. 226. ff. de V. S. l. 7. §. 2. De adm. tut. l. 7. §. 1. De susp. tut. l. 55. De aedil. edict. l. 6. De jur. & fact. ignor.

g) L. 22. §. 3. Ad St. Trebell. l. 7. Ad leg. Cornel. de sic. l. 20. C. De neg. gest. l. 7. C. Arb. tut.

h) L. 29. pr. Mand. l. 7. §. 1. De susp. tut.

i) L. 5. §. 15. Vt in poss. leg. l. 1. §. 5. De O & A. l. 1. §. 2. Commod. l. 23. De R. l. 1. §. ult. Depof. l. 108 §. 12. De leg. 1. l. 1. §. 1. Si mens. fals. mod. dix. l. 8. §. 3. De prec. VINN. ad I. §. 2. c. l.

k) WERNHER P. 5. obs. 29. n. 5. CLASEN ad C. C. C. art. 125. not. 2. Contrarii tenendi causa sine jure prouocatur ad l. 38. §. 5. ff. De poen. Expresse enim dicitur: *Qui abortionis aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant: tamen quia MALI EXEMPLI res est - - - supplicio afficiuntur.* Hic itaque salus publica, vt vbiuis locorum, exceptionem a regula suadet, quae in casibus non exceptis firmat regulam.

l) LAU-

LAVTERBACH Coll. theor. pract. §. 37. Commod. QVI-
STORP. Grundsätze des teutschen peinlichen Rechts. I. Th.
§. 36.
m) Ut in l. 23. De R. I. l. 1. §. 1. Si mens. fals. mod. dix.
VINN. ad l. §. 2. Quib. mod. re contrah. obl.

§. VIII.

DE CVLPA LEVI IN SPECIE.

Culpa levis est neglectus ejus diligentiae (mens exi-
pedias), quam homines frugi in suis expediendis rebus ad-
hibere solent a). Siue culpa levis est, si quis non ad eum
modum, quem hominum natura desiderat, sese diligentem prae-
stat b). Est itaque via quasi media, quam plurimi homi-
nes ingrediuntur; siue modus, quem omnes homines
regulariter in adhibenda diligentia observant. Quare,
quoties culpa vel absolute posita, vel dolo opposita in legi-
bus occurrit, toties culpam leuem intelligi c), in dubita-
tionis alicam nullo modo vocari potest; nisi substrata ma-
teria aliud commonestret.

- a) Arg. l. 32. Depof.
- b) PET. FABER ad l. 23 ff. de R. I. n. 74.
- c) L. 5. §. 2. Commod. l. 23. de R. I. l. 25. §. 16. Famil. er-
cisc. l. 1. §. 35. Depof. l. 72. Pro Soc. VINN. ad l. §. 2.
Quib. mod. re contrah. obl.

§. VIII.

DE CVLPA LEVI IN ABSTRACTO ET CONCRETO TALI.

Quo accuratius inuestigarent culparum materiam,
multi olim JCI, BACHOVIVS, VINNIUS, FRANTZKIVS, ali-
que culpam in abstracto & concreto talem dispartie-
runt. Culpa, siue opposita ejus diligentia in abstracto, est
notio alicujus diligentiae, formata ex factis eorum, qui
diligentes patresfamilias esse intelliguntur; siue, est diligen-
tia respectu diligentium patrumfamilias in genere conside-
rata.

rata. Culpa vero, siue aduersa eius diligentia in concreto, est talis diligentia, qualis in singulis hominibus obuia est. Sunt, qui hanc diligentiam in concreto, in sola causa depositi praestandam esse contendunt; in omnibus vero aliis contractibus diligentiam in abstracto^{a)}. Alii vero, idque plurimi, culpam tantum leuem in abstracto et concreto sibi cogitarunt, eamque in societate^{b)} et rerum communione^{c)} praestandam praecipiunt. Neque vero defunt, qui hanc omnino distinctionem, tanquam plane erroneam, rejiciant^{d)}, vel generaliter certe aptam esse negent^{e)}. Laudatus doctissimus PVFFENDORF, pro culpa leui in abstracto, talem diligentiam, qualem *diligens paterfamilias* suis rebus praestat, pro culpa leui in concreto vero, qualem in suis rebus adhibet, meliori jure substituendam putat: sed nescio, anne haec rerum diuersitas ad nudas verborum formulas redeat? (Cont. §. XVIII.)

a) HENR. COCCEII Tract. de culp. praest. disp. i. prop. 9.

b) §. fin. l. De societ. l. 72. ff. Pro soc.

c) L. 25. §. 16. Famil. ercisc.

d) HENRI COCC. c. l. ob. §. 2. l. de iud. §. 2. l. 1. §. 1.

e) PVFFENDORF. De culpa P. 2. c. 5. §. 37.

§. X.

DE CULPA LEVISSIMA.

Culpa leuissima est omisio eius diligentiae, (a Graecis haec dicitur *μεγαλη, αρα, αριβιςατη, υπερβαλλουσα επι μελεια*) quam, qui diligentissimi & exactissimi sunt, adhibent^{a)}. Hunc summum diligentiae humanae gradum leges significare putantur, cum diligentiam & custodiam, vel simpliciter, vel culpae opponant^{b)}.

a) Ejus mentio fit in l. 44. Ad leg. Aquil.

b) L. 5. §. 2. ff. Commod. l. 23. de R. I. l. 47. §. 5. De leg. 1. VINN. ad l. §. 2. Quib. mod. re contrah. obl.

§. XI.
DE CASU FORTUITO.

Casus fortuitus (*ατυχημα*) est inopinatus euentus, qui humano consilio auerri, aut praecaueri non potuit ^{a)}. Damnum etiam fatale dicitur ^{b)}, & casus major ^{c)}, & saepissime periculum ^{d)}. Qui coelitus immittuntur, vt per grandinam, aestum, frigorem, *vis divina* nuncupantur, a Graecis *θεοβια*. Casus fortuitus, vel *merus* esse potest, qui sua natura & simpliciter nunquam in nostra potestate positus est, vel *mixtus*, quem auertere potuissimus, dummodo ab initio diligentiam debitam, i. e. ex negotii natura necessariam, adhibuissimus. Oritur itaque ex culpa praecedente, eaque ex causa imputatur ad effectum damni inde orti refarciendi. Casus mere talis nunquam praestatur, neque in iudicio bonae fidei, neque stricti juris ^{f)}, nisi quis expresse in se receperit ^{g)}. Si vero ejusmodi lex contractus existit, casuum quidem fortuitorum praestatio non omnino generalis est, sed ad eos tamen pertinet, qui saepius accidere solent, itaque ab eo, qui eorum praestationem in se recipit, tam praevideri poterant, quam ferri debebant ^{h)}. Qui vero sic dicti casus *soliti*, *insoliti* & *insolitifsimi* nominari vbique possunt, singularum rerum situs, conditio, caeteraeque omnes circumstantiae satis docebunt iudicem. Casus quoque fortuitus praestatur, si quis in mora versatur ⁱ⁾. Civiliter denique pro casu habetur omnis diligentiae omissio, quae in praesenti casu, legibus haud statuentibus, exigere nequit ^{k)}.

a) L. 2. § 7. De adm. rer. ad. ciuit. pert. l. 18. pr. Commod. BOEHM. Ad dig. §. 22. Commod.

b) L. 52. §. 3. Pro soc.

c) L. 1. §. 4. De O. & A.

d) L. 10. §. 1. Commod. l. 9. §. 3. Locat.

- e) L. 5. §. 4. Commod. l. 117. §. 1. & 4. Locat. conduct.
HELFELD Jurispr. forens. §. 326.
- f) VINN. ad l. §. 2. Quib. mod. re contrah. obl.
- g) L. 5. §. 10. Commod. l. 23. De R. l.
- h) ANDR. GAIL. Pract. obs. lib. 2. obs. 23. I. H. BOEHMER,
Exercit. ad τ. tom. 3. exerc. 52. §. 6. B. CARPZOV. Juris-
prud. for. p. 2. const. 26. def. 8. STRUBEN *Rechtl. Bed.*
3. Th. 46tes Bed. Alia sententia sedet viro doctissimo
SAM. de COCCEJO in Jure controv. qu. 19. Commod.
nullo vero praxeos assensu.
- i) L. 23. & 82. De V. O. LAVTERBACH Coll. theor. pract.
§. 57. De vsur. & fruct. Recte HEINECCIUS annotat,
hic non tam casum, quam culpam, scilicet morae,
praestari. Vid. ad ff. §. 115. Commod.
- k) BOEHM. Ad dig. §. 22. Commod.

§. XII.

COMPARATIO DOCTRINAE ROMANAE CVM PRINCIPIS
JURIS NATVRAE.

Diligentiae esse gradus, non solum humanae na-
turae ratio, sed ipsa etiam quotidiana experientia vsus-
que abunde docet. Egregie definit PUFFENDORF *) dili-
gentiam per *conatum secundum finem agendi, quatenus effi-
cacia se exserit*; negligentiam (*αμελειαν, παρρησιαν*) vero
per *defectum conatus secundum finem agendi*. Facultas
secundum finem agendi, mediorem supponit cogniti-
onem, quibus finis obtineri potest. Haec mediorem cog-
nitio est operatio intellectus, ita vt, quo praestantior intelle-
ctus, eo plura media ad finem consequendum perspecta ha-
beantur. Porro, quo plura media applicari possunt,
eo major reatus, itaque imputatio quoque esse debet.
Hinc apparet, non omnes homines aequae diligentes esse,
nec ad vnum eundemque diligentiae gradum obligari
posse. Nemo enim a rustico eam diligentiam postulat,
quam

quam ab homine cognitionibus rerum praeclare imbuto.

Nonnullas animi facultates cum brutis communes habemus, ut facultatem percipiendi per organa sensoria, imaginationem, appetitum sensitivum & auerſionem, immo rationis quoddam analogum, ſcilicet caſuum ſimilium expectationem. Has omnes in vniuerſum homini adhibent, ita ut earum uſus rectiſſime diligentia minima appellari poſſit. Quae cum ita ſint, ejus defectus eſſe debet, *non intelligere id, quod omnes intelligunt* ^{b)}. Sed hanc ſummam ſimplicitatem viriumue animi neglectum in paucis admodum animaduertimus. Maxima pars ſecundum facultates agit, quibus homo bruto praetantior eſt: quamuis non omnes pari vi atque praetantia, ut ſuam quiſque experientiam teſtem habeat.

Si homines generatim, vnoque quaſi complexu, ſpectaueris, plurimos mediam quandam viam ingredi animaduertes, ita ut nec ad ima proſuſ delabantur, nec ſummas quaſque animi vires virtuteſque exerceant. Illud in legibus ^{c)} aptiſſime exprimitur, *ne ad eum modum, quem hominum natura deſiderat, diligentem eſſe*: quod alio vocabulo eſt, in culpa lata verſari. Jam vero ad eum modum, quem humanae naturae indoles ſeruare ſolet, diligentem eſſe, ſiue ea diligentia uti, quae a plurimis hominibus in adminiſtranda re familiari adhiberi ſolet, diligentia media eſt ejuſque neglectus, culpa leuiſ. Praetantiori demum modo intellectum ac rationem applicare, praeclari certe ingenii eſt, juſtiſſimoque titulo ſummae diligentiae laudem meretur; ita ut ea laſi, ad culpam leuiſſimam merito pertineat. Quae ipſa juris naturae principia ſunt, quibus nituntur leges, de culparum praetationibus exponentes.

- a) De culpa P. I. c. 4. §. 2. & 4.
- b) Secundum jus naturale omnis defectus actionum humanarum ex intellectu aequae ac voluntate, tam faciendo, quam omitendo oriens, quo alter injuria laeditur, culpa est & damni resarciendi obligationem parit. Si vero laedendi propositum concurrat, dolus adest. Larga enim est natura utramque facultatem, non, ut aliquot, sed ut omnes animi neruos intenderemus, id est, ut diligentissimi in curandis negotiis essemus & quam fieri potest diligentissime scrutaremur, quid faciendum sit? Sed jus civile ab hoc naturali rigore aliquantum recessit & Praetor aequitati, siue humanae fragilitati consulens, hic sua quoque pmoeria protulit. Scilicet rationem habens status nostri praesentis atque corruptelae, quae haud parum intellectum nostrum ac voluntatem impedit, quo minus omnem suam in vitam ac excellentiam exferat, ad naturam negotiorum civilium & ad modulum respexit, quem plurimi homines seruare debent. Conf. HENR. COCCEJI Collat. contra STRUV. Collat. 2. §. 1. seqq. SAM. DE COCCEII Jus controu. quaest. 10. Commod.
- c) L. 213. §. 2. l. 223. ff. de V.S.
- d) L. 32. Depof.

§. XIII.

DE TRIPARTITA CVLPAE DISTINCTIONE.

Tripartita culpae distinctio secundum doctrinam vulgarem, ad enucleandas omnes culparum praestationes, quidquid alii objecerint^{a)}, sufficit. *Cum enim, verba sunt viri celeberrimi I. H. BOEHMERI^{b)}, in moralibus non ad punctum, uti in mathematicis omnia certa mensura & quantitate determinari possint, hinc ratio postulat, ut summum & infimum gradum & inter has intermedium assumamus.* Errant vero qui putant, in legibus semper fere diligentiam ejusque oppositum, negligentiam, separatum

ratim a culpa & tanquam specie n. ei oppositam proferri solere. Lege enim §. 2. in fin. ff. Commod. *diligentiae* vocabulum nil significare potest, praeter culpam leuissimam. Etenim non solum, tanquam majus, additur culpae, quae hic culpa leuis est, sed etiam ipsa ratio exprimitur, *sola nempe commodantis utilitas*, quo scilicet casu (§. XXIII.) culpa leuissima praestatur. Idem valet de l. 23. de R. I. Apertissime vero continetur in l. 47. §. 5. de leg. 1. Hic expresse nominatur *culpa dolo proxima*, siue culpa lata, tum *leuis & diligentia* denique, siue culpa leuissima. Idem probandum foret ex reliquis legibus, nisi omnes recensere idem esset, ac nodum in scirpo quaerere. Fortasse lingua nostra vernacula, quae negligentia (*Nachlässigkeit*), tanquam species generi suo, culpae, (*Schuld*) inest, sefellit virum alias sagacissimum, dico HENR. COCCEJVM.

Divisiones inutiles maxime fugiendae sunt, cum praeter inania verba nil suppeditent, quo memoriam reuere vsum iuuent. Diligentia est mediolorum adhibitio, ad certum consequendum finem idonea. Cuius quidem adhibitionis gradus esse debere, quis est, quem lateat? Summa, siue studiosissima mediolorum adhibitio, diligentia est, qua nulla praestantior, quam leges breuitatis studio & *κατ' ἐξοχήν* diligentiam vocant ejusque defectum siue oppositum, culpam leuissimam, minime vero negligentiam. Haec enim vox non synonymice in legibus pro culpa leuissima ponitur, sed culpam leuem indigitat, sed simul materiae ratio habenda est. Sic etiam negligentia magna nonnunquam culpa lata est, vnde prono quasi alueo fluit, negligentiam non efficere peculiarem culpae speciem.

Ne-

Neque vero tres diligentiae gradus dispescere & multiplicare, praeter nouas difficultates, parere quidquam potest. Circumstantiae enim, quibus singuli casus suam quasi indolem induunt, tam versicolores sunt leuissimisque vicissitudinibus ita a se inuicem distant, ut tot innumeris opus esset distinctionibus, si omnia rerum discrimina aequa lance ponderare velles, quot ipsi casus existunt. In tanta circumstantiarum varietate, tanquam in pelago phari, culparum distinctiones, de quibus agimus, collocantur, ut a scytibus scopulisque caueamus. Ilic vitandi periculi modus tantae vilitatis praestantiaeque est, ut a doctissimis saepe viris adhibeatur. Neque multum dispari ratione philosophi ideas in claras, completas & adaequatas distinguere solent: quamuis secundum quantitatem claritudinis & perfectionis, tot fere sunt, quot homines, de quibus praedicantur, existunt.

- a) Quam gregem ducit HENRI COCCEJVS in tract. de culp. praest. disp. 1. sect. 2. prop. 1. Prouocat e. g. ad §. fin. l. societ. l. 47. §. pen. leg. 1. l. 5. §. 2. & §. ult. Commod. l. 23. de R. l. in quibus omnibus *diligentia & negligentia* sunt voces in oppposito ejus culpaee acquirollentes, quae in contractu subitrato praestari debet. (Conf. ipse §. ph.)
- b) Exercit. ad 7. tom. 3. exerc. 49. §. 11.
- c) L. 1. §. 5. ff. De O. & A. §. 3. l. Quib. mod. re contrah. obl.
- d) Conf. §. 3. l. c. l. l. §. fin. ff. Depof. caet.

§. XIV.
DE DIFFICULTATIBVS IPSIVS DOCTRINAE.

Si principiis rationibusque jamjam in medium prolatis semper incedere liceret, doctrina de culparum praestationibus nunquam tot viros doctrina egregios vexare potuisset. Sed tot verborum scopuli & indeterminati

notiones, aliae aliis superstructae, huic doctrinae nomen
 difficilissimae non sine merito tribuerunt. Multi jam
 olim viri medicinam his difficultatibus asserere studentes,
 varias meditati expertique sunt vias. Modo tribus cul-
 parum gradibus nouas addiderunt; modo paucioribus
 omnes materiei latebras atque lacunas haurire conati
 sunt. Quae NICOLAUS BVRGVNDVS ^{a)} argute innouauit;
 ZASIVS ^{b)} alique infeliciter excogitarunt; certamina
 STRVVIVM inter COCCIVMQUE orta, notiora sunt quam
 quae notissima. Quo; quidem omnes in eo fefellisse
 existimo, quod fugacitate sui ingenii nondum dicta scri-
 tari, quam veteriora conciliare nouaeque argumentis
 stabilire maluerint. Plurimi quidem spem omnem ole-
 umque perdidierunt, ex tanta legum farragine con-
 fessum erui posse: mihi tamen, etiamsi difficultates huius
 doctrinae non distent, potius videtur, assistere iis, qui-
 bus plurimae caeque clarissimae leges assentiuntur, quam
 aquas turbidas turroid ores reddere & sopita iurgia, ob-
 torto quasi collo, in fora rapere; non, ut iudex subleue-
 tur, sed ut errabundus nesciat, quo pedem vertat.

Oblitis missisque itaque nonnullorum lectorum tam
 veterum, quam recentiorum disputationibus, quos in-
 usitata sectandi pruritus ^{c)}, ad ridicula interdum rap-
 puit, obseruationes quasdam annexere e re erit, quibus
 sequentes infra regulae magis determinari videntur.

a) De peric. & culp. c. 1. n. 6. lqq.

b) Sing. respons. lib. 1. c. 2. n. 4.

c) Praeclarum exemplum sinit l. i. pr. Ad leg. Aquil.
 Verba ita sonant: *Irem MELA scribit, si, cum pila quidam
 luderent, vehementius quis pila percussa in consoris manus
 eam deiecerit & sic serui, quem tonsor radebat, gula sit prae-
 cisa adjecto cultello, in quocunque eorum culpa sit, eum lege*

C

Aqui-

*Aquila teneri: PROCVLVS in tonsore esse culpam. Et sane, si ibi tondebat, ubi ex consuetudine ludebatur, vel ubi transitus frequens erat, est quod ei imputetur: quamvis nec illud male dicatur, si in loco periculoso sellam habenti se quis commiserit, ipsum de queri debere. Sic erat ingenium antiquissimae philosophiae, ut sectaretur subtiliora rario-
raque.*

§. XV.

OBSERVATIONES QVAEDAM DE NEXV PRINCIPIA INTER
IVRIS NATVRALIS AC CIVILIS.

Prima juris naturalis praecepta: *Neminem laede: Suum cuique tribue: Quod vis tibi fieri & alteri facias & vice versa*, quibus sine expressis legibus, secundum singularum rerum circumstantias, culparum praestationes determinari debent ^{a)}, in doctrina etiam Romanae, ut infra regulae testabuntur, quamvis alio vestitu, resurgent. Sic dolum, siue laedendi propositum, leges Romanae nunquam tolerarunt; immo culpam, in quam proxime doli suspicio cadere potest, in iudicio civili dolo equipararunt (§. VI.): diligentiam omnem, ad summam usque, expresse ac tacite promissam, praestandam esse praecipiant (§. XIX.) moram denique, negligentiam commissam, tanquam ipsum dolum, plectuntur (§. XI.)

Citra haec expressa juris Romani enunciata, iudex etiam, maxime in circumstantiarum perplexitate, ad personas agentium & praesumptiones juris respicere debet. Leges enim praesumunt id, quod plurimum fit, siue quod major hominum pars agit ^{b)}. Neque jus Romanum in regula scrupulosam inquisitionem exigit, sed scientiam eo modo aestimat, *ut neque negligentia crassa aut nimia securitas satis expedita sit, neque delatoria curiositas exigatur* ^{c)}.

a) THO-

- a) THOMAS. Disp. larua leg. Aquil. detract. §. 2.
 b) LAUTERBACH Coll. theor. pract. §. 47. De probat. & praesunt.
 c) L. 3. §. 1. & l. 6. ff. De jur. & fact. ignor.

§. XVI.

AN LEX AQVILIA AD DOCTRINAM DE CVLPARVM
 PRAESTATIONIBVS IN CONTRACTIBVS SPECTET?

Cum varie de ea quaestione ambigatur, quaedam super ea monita ad scopum praesentem omnino pertinere videntur.

Damna ex jure Romano vel mediante actione ex contractu, ejus occasione contingunt, repeti possunt, vel, ea deficiente, actione legis Aquiliae. Quamvis vero sint, qui consilium suppeditent, frustra actione ex contractu ad damni refusionem mota, ad legem Aquilianam confugere, & ex lege 44. ad culpam leuissimam agere; ita vt sibi persuadeant, hanc, tanquam pinguio-rem, illa minus fauorabili, nequaquam excludi: nihilominus falsissima certe haeresis est, lege Aquilia non subsidiarium, sed ordinarium juris remedium proponi, neque agendo ex contractu legis Aquiliae actionem infringi tolliue. Quid vero, quaelo, absurdius cogitatu, quam omnem diligentiam, quae ex natura contractus oriebatur, praestitisse, ergo omni culpa vacare & deinde nouo iudicio idque duriori saepius culpae levissimae damnari? Quae tunc esset juris Romani fatuitas a)!

Etiamsi itaque actioni ex lege Aquilia cum tantis viris non omnem fori vsum negemus b): certe tamen cum LAUTERBACHIO aliisque viris doctissimis nos statuere oportet, culpam leuissimam, ex juris analogia, ad ea solum negotia pertinere, in quibus, ex principiis infra

deducendis, culpa leuissima in obligatione est ^c) cam-
que extra actionem ex contractu locum tantum inuenire
posse ^d).

Quae cum ita sint, doctrina nostra de culparum
praestationibus lege Aquilia neque infringitur, neque
tollitur.

a) THOMAS. cit. disp. §. 20.

b) THOMAS. cit. disp. §. 50. STRYK. V. M. §. 2. & 14. Ad
leg. Aquil. Ejusd. tr. de act. inuestig. sect. 1. memb. 10.
§. 28. SCHILTER. Exercit. ad π ad leg. Aquil. th. 60. fqq.

c) LAVTERBACH. Coll. theor. pract. §. 60. Ad leg. Aquil.
MOLIN. De just. & jur. tract. 2. d. 697. n. 8.

d) BOEHM. ad Dig. §. 2. Ad leg. Aquil. STRVBEN *rechtl.*
Bedenken 3. Tb. 6. tes Bed.

§. XVII.

AN DISTINCTIONIS, IN CONTRACTVS BONAE FIDEI ET
STRICTI IURIS, RATIO HABENDA SIT?

Contractus juris Romani in *stricti juris* & *bonae
fidei* diuidi, inter omnes constat. Haec distinctio apud
Romanos quidem maximè erat momenti; an vero hodie
quidquam valeat & imprimis, an in hac, de qua tracta-
mus doctrina, aliquid truter, paucis ad huc discutere,
operae pretium esse videtur. Veteres Romani, qui ra-
tionibus politicis ducti, jurisprudenti in suam formula-
rum solemnitatibus in mancipium quasi tradidere, tam
anxie eas colebant, vt nullum negotium ratum pensum-
que haberent, nisi verbis solemnibus esset conceptum,
easque adeo mordicus tenebant, vt rationes acquirat s
juris gentium prorsus fere negligerent. Misere deinde
eueria republica, formularum ista tyrannis fere euauit
& distinctio in contractus bonae fidei & stricti juris, quae
lenitati sane Praetoriae originem suam debet, quo turis
veteri

veteri juris rigori eluderent, multum ponderis amisit. Hodie vero nullum vsum practicum habet^{a)}, cum Germani, homines cordatissimi, in omnibus suis negotiis, VTI INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, semper egerunt, neque vnquam rationes interpretandi, ex aequitate perfectas, respuerunt.

Vir quidem doctissimus PVFFENDORF officia boni & aequi & jus perfectum sedulo distinguit, illaque in contractibus tantum bonae fidei praestari vult. Sequentem ipse tradit regulam: *In contractibus stricti juris culpa viri boni officii contraria, quae ex aequo & bono duntaxat venit, non praestatur, nisi quidem nominatim ea de re conuenerit b).* Regulae vero, ait, quae ex ratione boni communis fluunt, sed determinatae satis, inprimis ratione aliorum utique non sunt, bonum & aequum absolunt c). Quae verborum obscuritas! Quam fluctuans boni aequique iudicium! Quid in quouis casu ex ratione boni communis fluat, nec ratione aliorum inprimis satis determinatum sit, vix centesimus quisque iudex sciet, vnde illae lacrymae! cum neminem contra facile lateat, quomodo in praesenti negotio paterfamilias frugi egisset? quaeque agendi ratio patrifamilias diligentissimi fuisset? Facti cuiusuis accurata probeque explorata informatio, culpae examen longe sane facilius reddet.

Neque vero leges ipsae, ad quas auctor clarissimus prouocat, discrimen illud, quoad culpae praestationes, extra omnem dubitationis aleam ponunt. In verbis enim l. 23. ff. de R. I. *Hoc enim BONAE FIDEI IUDICIO contrarium est, et iudicium pleonastice intelligi debet; ergo nil aliud vult, quam bonae fidei contrarium est, vt expresse l. 61. §. 3. De furt. confirmat.*

- a) HEINECCIUS ad ff. p. i. §. 365. SCHILTER. Exercit. ad π.
exerc. 30. th. 101.
b) De culpa p. 4. c. 2. §. 17.
c) C. l. p. i. c. 3. §. 9.

§. XVIII.

REGVLÆ DE PRAESTATIONIBVS CVLPARVM GENERALIORES.

REGVLA PRIMA.

Quibus omnibus rite praemissis, regulas nostras de culpârum praestationibus, trademus. Quod ut commodius dilucidiusque fieri possit, primum regulas nonnullas generales praemittere & tum speciales subnectere liceat.

In regula culpa levis, siue diligentia media, quam paterfamilias, pro modo consueto diligentes, adhibere solent, praestatur & haec tam in abstracto, quam in concreto aestimari debet. Verba VINNII huc pertinentia haec sunt: In abstracto magis consideratur, quam in concreto, ratione habita ad diligentiam talem, qualem communiter bonus & diligens paterfamilias suis rebus praestare consuevit, non qualem vnus e multis, sed qualem magna pars patrumfamilias. Vtramque itaque admittit, quamuis eam, quae abstrahendo formatur, praeferat; quod nimirum hac rite explorata, altera, quae personae re vera inest, facilius aequae ac perspicacius suae naturae congrua determinari ac aestimari potest. Et ita se res habet. Cum enim iudicium diligentiae mediae, in omnibus fere hominibus aliud esse soleat, pro cuiusvis scilicet indole ac moribus, modo accrescens, modo decrescens: nunquam iudices conuenirent, nisi tam agendi modum personae subjectae inuestigarent, quam cum diligentia aliorum patrumfamilias

lias diligentium compararent, id est, diligentiam tam in abstracto, quam concreto considerarent. Hinc sequitur, *essentialia* diligentiae mediae expendi debere, nam *accidentalibus*, quae in hoc vel illo tantum deprehenduntur, in infinitum variant. E. g. An creditor pignoratitius A. vestimenta, pellibus instructa, pignori que ei posita, tam diligenter curet, ut quotidie ea inspiciat, lustret & excutiat, ne tineas & blattas recipiant; ut inter lintea abscondat, coreoque odorifero misceat: quae omnia & plura B. in talibus pignoribus non omittit, neminem impedire debet, quo minus illum qui ea in optimo suo armario, cum reliquis suis vestimentis, aequae pretiosis servat, sed vix quovis mense lustrat, communiter diligentem praedicet. Itaque hoc examen acquirati & prudentiae iudicis committi debet, praeceptum illud juris, neque crassam negligentiam pati, neque delatoriam curiositatem postulare, religiose observaturi. Ita ex his tricis facilius sese expedit.

§. XIX.

REGVLA SECVNDA.

Regula modo proposita, culpam leuem praestari, plures habet exceptiones. Inter quas hoc quidem loco potissimum haec referrī debet, nam de reliquis in regulis specialioribus infra dicendi locus erit: *Qui in suis negotiis se diligentissimum gerit, quoties in alienis versatur, nunquam negligentior esse debet: non enim salua fide minoris iis, quam suis rebus, diligentiam praestabit* a). Inde fieri potest, ut diligentia summa, non quidem media & minima sit, hoc enim primum illud contradictionis principium non patitur, sed pro diligentia media & minima prae-

praestanda sit: tunc scilicet, si diligentissimus ex negotio contracto ad diligentiam tantum mediam, vel minimam tenetur. Et sic corrigendus HEN. COCCEJVS. b).

a) L. 32. ff. Depof.

b) Cit. disp. 1. prop. 6.

§. XX.

REGVLA TERTIA.

Sed vt diligentia summa vb que praestari debet, si quis in suis propriis negotiis ea vtitur; sic culpa etiam lata a praestatione damni inde orti nunquam liberat, licet quis suas proprias res negligentissime tractet. Lata enim culpa in foro ciuili omnes doli effectus sortitur, id est, ad omnem praestationem eius quod interest obligat. Propria enim dissoluta negligentia neminem excusare potest, qui aliena negotia curat. Nec ea debite curat, qui non intelligit, quod omnes intelligunt a); vel non prospicit, curat, cauet, quod omnes, qui modo sensu communi praediti sunt, prouident & intelligunt b).

a) L. 213. §. 2. & l. 223. pr. ff. de V. S.

b) VINN. ad l. §. 2. Quib. mod. re contrah. obl.

§. XXI.

REGVLA QVARTA.

Voces illae generaliores, culpa, diligentia, custodia, negligentia, idque genus aliae, quae saepius in legibus occurrunt, secundum subjectam materiam explicari debent a), & clarioribus legibus vtendum est ad illustrandas obscuriores. Haec interpretandi principia adeo aperta sunt atque recepta, vt nil addi debeat, valdeque contra mirandum fit, quod grauissimi viri toties ea obliuiscantur. Quod

Quod vero tot in scribendi cogitandique ratione diuersissimi legum auctores, non aequè claris vocibus vsi sunt, eo facilius iis condonandum est, quod in suis libris, qui injuria temporum intercepti sunt, obscuriora fortasse explicauerint. Plurimis enim scriptoribus, vel nimio breuitatis amore proprium scribendi genus esse solet, quod ex fragmentis, quae nobis supersunt, non penitus inuestigari potest.

a; LAVTERBACH. Coll. theor. pract. §. 34. fqq. BOEHM. Ad jus dig. §. 19. Commod.

§. XXII.

REGVLAE SPECIALIORES DE PRAESTATIONE CVLPARVM.
REGVLA PRIMA.

Regulis generalioribus in praecedentibus § ph's expositis, ad specialiores nunc progredimur, vt colophonem disputationi nostrae addidisse videamur.

Si ex negotio vterque contrahens utilitatem percipit, vterque diligentiam mediam, eaque omissa, culpam leuem praestat a.)

Improbat quidem hanc regulam THOMASIVS. *Quid enim, inquit, utilitas vtriusque vel vnus ex contrahentibus ad augendos, vel minuendos gradus culpae, vel diligentiae, aut custodiae b.)? Multum respondeo. Quis vero ibit inficias, regulam nostram optimis suis niti rationibus eamque, vel jure Romano citra habito, adoptari meritum fore? Nemo aequus aliquantulum naturae humanae aestimator contendet, paciscentem, nisi in causa artis, vel expressa conuentione, vel etiam cum diligentissimo pacto inito, summam alterius paciscentis diligentiam sibi repraesentare multoque minus tali inconsuetissima cogitatione ad eam praestandam obligare potuisse. Quidquid*

D

enim

enim vulgaris humanae diligentiae modum excedit, neque praestumi, neque in obligationem deduci potest; nisi singulari juris titulo, de quo infra differendi locus sese offeret. Cum utraque parte utilitate percepta, finis negotii, mutuum scilicet commodum, existat, improbae sane avaritiae esset, vel ea inhiare, quae consuetus diligentiae modus largiri non potest: quamvis iam ipsa majoris utilitatis perceptio plerumque tam acutus stimulus esse soleat, ut diligentiae humanae nervos intendat potius, quam incidat. Iam vero cum verum sit, utilitates in trutinam suspendi non posse, acquiorem equidem regulam nescio, quam utrumque pacifcentem eam diligentiam, quae naturae humanae inesse solet, sibi invicem prestare debere. E. g. Qui aedes locat, infulse cogitaret, conductorem, caeteris paribus, diligentiam diligentissimi atque exactissimi cujusque adhibiturum fore. Quamvis vero cogitauerit, ultra culpam leuem certe non tenetur.

Secundum hanc regulam leges ipsae culpam leuem praestari praecipiunt in *locato* ^{c)}; *emto* ^{d)}; *pignore* ^{e)} *societate* ^{f)}; *dote* ^{g)}; *rerum communiōe*; *rerum permutatiōe* ^{h)}; *tutela* ⁱ⁾; *legatis*, ratione legatarii & *fideicommissis* ^{k)}; haeres enim alias ad diligentiam summam tenetur ^{l)}.

Convenientissimum mihi videtur, ut regulis a me traditis suas statim exceptiones adjiciam, tanquam earum vestigia legens.

Duae vero in legibus hujus regulae exceptiones occurrunt.

Prima in *l. 1. §. 1. ff. Si mens. fals. mod. dix. con-* tinetur, qua is, qui in metiendo falsum modum dixerit, ad culpam latam praestandam obligatur. Cum vero

Prac-

Prætor de falsa mensura ita ediceret, actionemque civilem adhuc deficientem, proponeret, nemo metiendi artem publice profitebatur; sed nullo dato honorario, amicitiae humanitatisque gratia præstabatur m). Hodie vero hæc ars non solum multo majores profectus cepit, sed etiam publice ab artis peritis, per modum locationis conductionis exercetur, quare etiam hodie mensorem de culpa leui teneri JO. OETINGER n) non dubitat. Immo persuasum mihi est, mensorem, qui publice suam artem profitetur, culpae levissimæ damnari posse. Itaque hujus artis mutata ratio postulat, ut lex laudata ad eum casum restringatur, si hanc artem publice non profitens, amicitiae humanitatisque studio, non stipulata mercede, præstiterit. Tunc amicitiae aliquid condonandum est.

Secunda exceptio est ex l. 3. §. 1. Naut. caup. stabul. Nauta, caupo, stabularius, hodieque postarum magistris ac aurigae, propter recepta, ad culpam leuissimam tenentur. Prætor majori hujus edicti rigore, utilitatis sane publicae rationem habuit. Coercuit improbitatem hujus generis hominum, testante ULPIANO o), quae propter hominum colluuiem, delicias suas ibi quaerentem, summa erat; cum honestiores jure hospiti vterentur, nec publicas naues, sed proprias sibi trajiciendo conducerent p). Quamuis vero hodie diversoriorum, cauponarum & publicarum nauium longe honestior ratio sit; tamen mercaturae omniumque iter facientium maxime interest, ut huic generi hominum, ad nimiam incuriam prono, maxima diligentia, circa res eorum custodiam traditas, incumbat q).

a) L. 5. §. 2. Commod. l. 108. §. 12. De leg. 1. HELFELD
ad jurispr. for. §. 324.

b) THOMAS. De culp. praest. c. 1. §. 41. Praestare culpam figurata locutio est, pro praestare damnum, quod culpa contingit. VINN. ad l. §. 2. in fin. Quib. mod. re contrah. obl.

- c) L. 23. de R. l. l. 60. §. 7. Locat. conduct.
- d) L. 13. §. 16. De act. emt. l. 68. pr. De contrah. emt.
- e) L. 14. 25. De pign. act. l. 5. §. 8. C. d. l.
- f) L. 72. l. 52. §. 2. 3. Pro soc. §. ult. l. de societ.
- g) L. 17. De jur. dot. l. 18 §. 1. l. 25. §. 1. l. 66. pr. l. 67. Sol. matrim. dos quemadm.

Applicatio regulae generalioris §. XX. propositae, hic clarissime ostendi potest. Quamvis enim leges in rebus dotalibus eandem diligentiam, ac in propriis, adhibendam jubent l. 17. De jur. dot. summae tamen mariti negligentiae nequaquam patrocinantur; quod etiam ex analogia legum totque insignibus dotis privilegii aperitissime dimanat. Itaque maritus negligentissimus nihilominus ad diligentiam patrisfamilias frugi obligatus est. Docte, pro more suo, hanc sententiam tuetur LAUTERBACH. Coll. theor. pract. §. 36. De jur. dot. his verbis utens: *Sic dici posset, quod maritus in dote, & tutor praestent culpam in abstracto, quando hoc doti & pupillo utile, & in concreto, si hoc vitiosus pupillo & doti.* Conf. MEY. P. 2. dec. 1. 6. n. 3. Rei dotalis interitu casus indistincte ad maritum, tanquam stante matrimonio dominum civilem, pertinere videtur. Sed distinguendum, an quantitatem in dotem acceperit, an speciem: an species aestimata sit, an inaeestimata: an aestimata denique sit taxationis, an venditionis causa? In quantitate, qua maritus debitor generis fit, casum procul dubio subire tenetur, item in dote venditionis gratia taxata; non vero in dote inaeestimata, vel taxationis causa pretio adjecto, LAUTERBACH. Coll. theor. pract. §. 31. De jur. dot.

b) L. 2. Rer. permut.

i) L. 7. C. Arb. tut.

Jure XII. tabularum tutor nisi ad dolum praestandum obstrictus non erat. Quarum verba haec fere

fere fuisse videntur: SI TUTOR DOLO MALO GERAT, VITUPERATO: QUANDOQUE FINITA TUTELA ESCIT, FURTUM DVPLIONE LVITO. Crescente deinde re Romana in immanem molem latiusque simul serpentibus vitis atque corruptela, maxime reipublicae, pupillorum bonis consulere, intererat. Quae sane ratio fuit, conjuncta cum altera, quod scilicet tutor domini loco habendus sit, L. 27. De adm. & peric. tut. ideoque culpam diligentis patrisfamilias praestare debeat, cur hanc diligentiam mediam in administrandis pupilli rebus applicare debeat, quamvis nulla utilitas, sed vel grauissima inde molestiae in eum redundent. Nihilominus haec culpae leuis praestatio iusto durior in tutorem foret, e. g. cum pro pecuniis pupilli, quas ad percipiendas vsuras quamprimum mutuo dare debet, praedia compararet, non bonis quidem electis conditionibus, sed *neque sordide neque gratiose*, L. 7. §. 2. De adm. tut. vel cum nomina paterna, initio susceptae tutelae idonea, tempore gestae minus idonea esse coeperint. L. 2. C. Arb. tut. quod *illic* non vnicè penes tutorem est, quibus conditionibus emere velit, vtiliusque sane pupillo minori quidem utilitate, sed majori facultatum securitate praedia possidere, quam elocatis sortibus, durissima amittendi pericula incurere: *hic* vero mitius tractandi sunt tutores, qui in suis propriis negotiis negligentissimi, in pupilli nominibus exigendis non statim majorem curam adhibuerunt, in primis cum idoneitas, siue nominum securitas aleae plenissima res sit, & diligentissimum saepius fallere soleat. In his similibusque casibus, de quibus citatae leges intelligendae sunt, sola tutorum culpa lata coeretur. Alias culpam leuem praestant. Conf. BRUNNEMANN, ad C. Arb. tut. CVJAC. obs. libr. 7. c. 8. LAVTERBACH Coll. theor. pract. §. 33. De adm. tut. & qui aliter sentit. CARPZOV. Jurispr. for. p. 2. const. 11. def. 25.

Tandem si testator tutorem a reddendis rationibus immunem, siue *ἀνεκλόγητον* declarauit, nisi de dolo

non respondet. Legibus vero magis conuenit illa sententia, istum dolum, siue id, quod intuitu hujus doli e patrimonio pupillari abest, non legati nomine in fraudem legis prohibitiuae tutori relinqui posse. SCHILTER. Exercit. ad π . exerc. 37. th. 167.

k) L. 108. §. 12. De leg. 1.

l) L. 47. §. 5. d. l. LAVTERBACH. Coll. theor. pract. §. 40.

Commod. VINN. Ad l. §. 2. Quib. mod. re contrah. obl.

m) LAVTERBACH. Coll. theor. pract. §. 4. Si mens. fals. mod. dix.

Secundum jus Romanum contra agrimensorem, machinarium, architectorem, stabularium seu calculatorem, actione locati conducti agi non poterat, quippe qui non pro mercede suas artes liberales exercebant, sed benefici instar; unde id, quod iis dabatur, non *mercedis*, sed praestantiori, scilicet *honorarii* nomine, veniebat. Conueniendi erant *actione in factum* ex edicto, *si mensor falsum modum dixerit*. Hodie non anxie curamus nomina actionum; nec dubitandum est, quin mensor pro mercede suas operas praestet itaque ex locato conducto, non ad culpam modo leuem, sed etiam propter peritiam artis, quam profitetur, ad culpam leuissimam teneatur,

n) Tract. de limit. c. 16.

o) L. 3. §. 1. Naut. caup. stabul.

p) 10. GOTTL. HEINECC. Antiquit. ad l. §. 5. De obl. quae quasi ex contr. nasc.

q) STRYK V. M. ad tit. naut. caup. stabul. §. 1. SAM. de COCCEJ. Jus controu. ad tit. Naut. caup. qu. I. 2. 3. 4.

§ XXIII.

REGVLA SPECIALIOR SECVNDA.

In negotiis, ex quibus alter omnem vtilitatem, alter omne onus atque incommodum sentit; ille ad culpam leuissimam, hic ad latam tenetur.

Aequitati nimirum consentaneum est, vt is, ad quem omnis negotiū vtilitas redit, summam diligentiam adhi-

adhibere compellatur, ne is, qui, non dicam vtilitatem, sed grauissimas plerumque molestias habet, immo damna incurrat. Quod quidem praeceptum iam quotidianae vitae mos omnibus, quibus aequitas aliquantulum cordi est, ita sese commendauit, vt sponte praestent [id quod interest, si quid damni in alterum ceciderit. Sic praestatur culpa leuissima in *commodato* a) lata vero in *deposito* b)

Exceptio est in l. 8. § 3. & 6. De precario, qua precario accipiens ad solam culpam latam tenetur. Non solum ratio illa, quae vulgo afferri solet, quia scilicet precarium, pro lubitu concedentis, reuocabile fit, ita vt accipiens, propter hanc temporis incertitudinem, qua vti ea re possit, vel plane nullam, vel exiguam certe tantum percepturus sit vtilitatem, hujus exceptionis ratio esse poterat, sed etiam solum Praetorum principium, suorum edictorum atque interdictorum lenitate vilo, quo licuerit modo, veterem juris rigorem leniendi c)

a) L. 5. §. 2. Commod.

b) L. 1. §. 7. 16. 20. Depos. l. 3. §. 1. Naut. caup. stabul. l. 108. §. 12. De leg. 1. l. 1. §. 5. De O. & A. HELLFELD Jarispr. for. §. 324. C. vnic. x. Commod.

c) LAVTERBACH. Coll. theor. pract. §. 17. De prec. BRVN-NEMANN Ad C. De prec.

§. XXIV.

REGVLA SPECIALIOR TERTIA

Qui negotio se offert vel immo obrudit, praestat culpam leuissimam a).

Qua

Qua regula nil aequitati conuenientius excogitari potest. Qui enim negotio sese offert, quin immo obtrudit, non solum ipso facto diligentiam summam, quae in aliis inueniri potuisset, de se iactat promittitque, sed etiam diligentissimum quemque excludit, ita ut sola causa damni, minori sua diligentia orti, existat sibi que imputaret, quod arcendo excludendoque alios diligentiores & peritiores, nimium sibi sifus sit.

Sic in deposito quidem, secundum regulam § phi praecedentis culpam latam praestari dixi, deposito vero se offerentis diligentia summa esse debet, eaque neglecta culpa tenetur leuissima b).

a) L. 13. § 3. ff. De furt. l. 1. § 35 Depos. l. 36. de R. l. b, L. 1. § 35. Depof. PVEFENDORF. De culpa p. 2. c. 7. §. 4.

§. XXV.

REGVLA SPECIALIOR QVARTA.

Qui negotium gerendum suscipit, quod artem & peritiam postulat, siue hanc artem publice profiteatur, siue non, ad culpam leuissimam praestandam obligatus est.

Quilibet, artem proficens, in ea exercenda peritissimus aequae ac diligentissimus esse debet, dum peritissimum tunc diligentissimum quemuis excludit, itaque e ad diligentiam peritiamque summam sese obligavit tunc eam non praestare, legibus culpae leuissimae poenam mereri non sine jure videtur a).

a) L. 1. §. 4. ff. De O. & S. l. 26. §. 7. Locat. l. 8. §. 1. Ad leg. Aquil. l. 27. §. 29. ff. c. l. HEN. COCCEJVS. Disp. 3. th. 18.

§ XXVI.

insurgor hinc enotus illius §. XXVI. q. d. argere debet O

DE COLLISIONE REGULARVM INTER SE

His enucleatis regulis, totam doctrinam de culpa-
rum praestationibus in contractibus, absolui posse, nul-
lus dubito. Maxima quidem collisio inter eas haerere &
alteram altera radicibus tollere videtur, ita vt debellan-
dum prius sit, quatenam alteri cedat, quam vllus hujus
jactatae doctrinae vsus esse possit: nullum tamen dubium
faciliori vnquam negotio remoueri posse, exsequentibus
apparebit.

Locatio conductio, vel quidquid negotii, in quo,
pro certa mercede certa ars promittitur, in eo quidem
conueniunt, vt vtraque pars vtilitatem inde percipiat,
itaque ex principio §. phi XXII culpa vtriusque leuis in
obligatione esse videtur; sed cum nemo, vel obtusioris
ingenii dubitabit, maiorem esse debere diligentiam eius,
qui negotio sese offerendo, vel obrudendo, vel artem
denique profitendo, alios se diligentiores atque peritio-
res repellit, quam qui alterius precibus adactus, negoti-
um non artificiose tractandum, gerit: hinc mutuum vti-
litatem quasi obliterari regulamque primam subsequen-
tibus ampliari, luce meridiana clarius est.

Sed vix responsione dignum foret, si quis profer-
ret, in omnibus rebus opus esse aliqua arte itaque argu-
mentum ab arte petiitum, egregie frustrari. Licet enim
vox artis *relatiua* sit, ita vt hic ad artem referat, in quo
alteri vix ratione humana indigere videatur: tamen, si
non desectimus ab vsu loquendi quotidiano, cui ars est,
quidquid vltra communem rationem doctrinam & peri-
tiam singularem requirat, ea sane objectione vti, idem
est, ac nubem pro Junone amplecti.

LVXX. 2

E

Quod

Quod de regula prima valet, simili ratione ad regulam secundam §phi XXIII. applicandum est; ita vt, qui negotio se offert, vel obtrudit, vel artem denique exercet, culpa leuissima reus fiat, etiamsi nullam vtilitatem perceperit. Et quamuis duriusculum videatur, cum, qui negotio gerendo vltro, idque fortasse sine vlla mercede, se obtulit, cum neminem alium praesto esse sciret^{a)}, propter solam praesumptionem ac fictionem, ac si diligentem & peritiorem exclusisset; aut qui se obtrudit, probe intelligentem, imperitum, vel crumenicidam, vel pharmacopolam circumforaneum, aliumue Sardum venalem, sese obtulisse, vt nummis alterum emungat, huius officiorum praestandorum studii, tanquam criminis, poenam luere debere: tamen eiusmodi casus rariiores sunt, quam quod regulam infringere, aut tollere possint. Jam vero cum iusta interpretatio legis & facti inuestigatio, ab officio iudicis nullo modo abhorreat^{b)}; in primis vero, cum in culpae iudicio aequitas ex singularibus circumstantiis proficiens, non plane protrudi debeat: (§ XXVIII.) haec, quaeque alia sint dubia, non tam regulas nostras protelant, quam thesin confirmant, non ad omnes casuum circumstantias regulas accommodari posse, sed prudentiae ac iudicis aequitati in rariore casu, suam omnino tesseram competere.

a) Rarius vero liquido constabit, nullum alium suscipiendo negotio affuisse. Saepissime locum inuenient verba l. 17. §. 3. Commod. *Suscipisset fortassis alius, si is non coepisset.*

b) L. 17. De pec. confit.

§. XXVII. Quid iure Germanico statvendum sit de culpae
 praestationibus?

Sed latereni omnino lavassem, si in sententiam THOMASII pedibus esset eundum, statuentis, jus Germanicum omnem doctrinam juris Romani de culpae praestationibus, neque unquam novisse, neque in sua fora introduxisse a). Quod ad primum attinet, assentiendum quidem viro doctissimo est, priusquam jus Romanum, tanquam Pythiae ex tripode iussu, decantatam istam juris patrii μεταμορφωσιν perfecerat, Germanos, homines cordatissimos, apud quos boni mores plus valebant, quam alibi bonae leges b), quas, licet apud Romanos in πολλων κριμελων αυθον accrevisset, saepius nihilominus audax scelus perfringebat, accuratorem in gradus culpae inquisitionem ignorasse, quamvis, cum TACITVS expressis verbis dicat c), lenioribus etiam delictis, pro modo, id est, pro natura criminis, doli culpaeve, siue pro corpore delicti, poenam fuisse, vix dubitandum foret, quin in civilibus quoque causis, pro modo, siue pro circumstantiis, quibus culpae gradus excuti debent, suo ingenio lites diremerint. Iniecto demum iure Romano, non omnibus comitibus, scabinis & scultetis peregrini juris apices & verborum aucupia arridebant, sed, pro more suo, de simplici & plano iudicabant, eo magis juris Romani infesti, quod vernaculae linguae paupertas ne patiebatur quidem, ut Romanas subtilitates patrio sermone concinne reddidissent. Quare non mirandum est, quod speculatores, Saxonici pariter ac Suevici, principia juris Romani de culpae praestationibus non adoptauerint: ut pote qui jus patrium, limpido suo fonte

haustum, non Romano fūco illituū seruare voluerunt ^d); quamuis nihilominus Germanicam interdum lanam Romano purpure tinxerint ^e).

Quidquid vero ambobus speculatoribus de culpa praestanda visum fuerit; tamen, cum eorum collectio-
num vel nulla, vel perexigua certe auctoritas hic illic
vigeat ^f); jus vero Romanum totum Germani in sub-
sidium receperint ^g), nisi legibus recentioribus consuetu-
dinibusque probatis ipsi derogatum esse constet, vel dis-
crepans rerum publicarum ratio ejus applicationem pro-
hibuerit: lis profecto secundum eos danda erit, qui do-
ctrinam juris Romani de culparum praestationibus, tan-
quam in foro receptam, tuentur. Jam ipsa glossa Ger-
manica speculi Saxonici, quam THOMASIVS excerpfit,
vsum legum Romanarum nimirum testatur: quid enim
verbis: *Aber nach den legib; helt man dieses anders; ali-
ud contineatur ^h)?* Itaque hic bonus Homerus dormi-
asse videtur.

Quibus omnibus vltro citroque ponderatis argu-
mentis, additisque tot virorum doctissimorum suffragiis,
vsum hujus doctrinae difficultioris satis stabilitus esse vide-
tur; quamuis in ejus regulis concinnandis, tritum illud
non absonum sit: Quot capita tot sensus.

a) THOMAS. De culp. praestat. C. 2. §. 16. sqq.

b) TACITVS De situ mor. & pop. Germ. c. 19.

c) C. l. c. 12.

d) HEINEC. Hist. jur. Germ. c. 3. §. 73.

e) Cit. loc. §. 75. & 82.

f) HELFELD. Hist. jur. Germ. c. 4. sect. 1. §. 24. & sect. 2.
§. 35.

g) DE

g) DE SELCHOW Elem. jur. Germ. §. 70. & 580.

h) Ipsa glossa haec est: *Scirbt ein Pferd: Bey diesen sollt du wissen, wer ein Vieh oder ander Thier bey sich hat — so es stirbt, so wird es ledig. — es wäre ihm denn geliebet oder versetzt worden; denn sonst müste er es nach unsern Rechten ohne einige Rede wieder geben, oder nach seinen Werth gelten, (aber nach den legibus belt man dieses anders) oder ob es durch sein Schuld stirbe oder verwahrloffet würde. Spec. Sax. Ad lib. 3. art. 10.*

Ecquis est, qui non sincere fateatur, ab aequitate abhorrere, commodatarium & creditorem pignoratitium, vel casum rei commodatae oppignoratae praestare debere, rejecta omni distinctione, vtrum culpa & mora praecesserit, nec ne? Apertissime regulae nostrae supra expositae, interpretationi glossae palmam praeripiunt. Sed cur verbis non parcam, cum hodie vel imperitissimus quisque iudex, coeco quasi impetu glossam istam sequi & tanquam ad jus Germanicum prouocans, nullam culparum discrimen agnoscere, erubesceret?

§. XXVIII.

CONCLUSIO.

Superioribus §phis doctrinam juris Romani, quae exponit de culparum praestationibus, pro scopo nostro, tam luculenter exposuisse videmur, vt quilibet iudicaturus sit, an praestet antiquiora vestigia premere, an nouitatis illecebris indulgere & iudicem, vel omnibus solum regulis, sine fido Agathe, fluctibus permittere, vel inter ruinas detinere, vt, quo se vertat, nesciat.

In tanta legum diuersitate, quibus praecepta de culparum praestationibus latent; quarum auctores diuerse nimirum cogitarunt; diuerse locuti sunt; quorum denique integra scripta liuor temporum nobis abstulit, ni-

si antinomias, obscuritates certe irrepere potuisse, jam supra monui. Mihi quidem doctrinae nostrae satis commendationis esse videtur, quod aequitati congruat, legibusque conciliandis non aliena sit. Praemittendum quidem est examen circumstantiarum, ut eruatur, quaeenam regula applicanda sit? sed nulla lex cogitari potest, cui tale examen non praemittendum esset: legem enim applicare, est monstrare conuenientiam legis cum facto, quod quidem sine exploratione circumstantiarum nullo modo fieri potest. Itaque, licet aduersa tuentes dubiis adhuc aduersus hanc tractatam doctrinam surgere posse, facile largiamur: tamen ejus assensu aequitati, iudici & litigantibus consuli, itaque non faucibus, sed offendiculis incurri, mihi quidem certius est quam quod certissimum.

T A N T V M!

COROL

COROLLARIA.

I.

*ICrus atheus sacra Themidos inquinat utque
saluti publicae consulatur, ocyus citius propellen-
dus est.*

II.

*Non omnis autocbir delirat, dum mortem sibi
consciscit.*

III.

*Ex definitione spiritus non necessario sequitur, ut
omnibus plane partibus careat.*

IV.

*Abortus partus recentioris facilius est, quam partus
maturioris.*

V.

*Sexagenarius liberis operam dare potest ideoque ma-
trimonium valide inire.*

VI.

VI.

Facultas de bonis post mortem disponendi, mere juris
civilis est, jure naturali prorsus exulans.

VII.

Sine studio veteris philosophiae ICtus in multis inter-
pretandis legibus haerebit.

VIII.

Litterae humaniores ad juris quoque practicum per-
tinent.

IX.

Lex male definitur: Voluntas superioris obligans
inferiorem.

III.

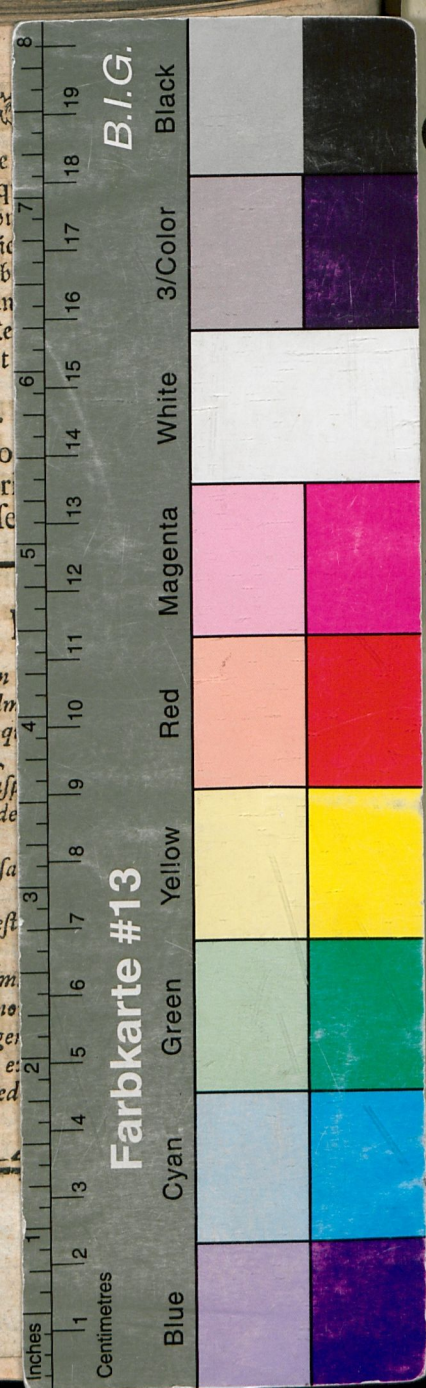
V.

IV.

(x225 7030)

DE
CVLPARVM PRAESTATIO
NIBVS IN CONTRACTIBVS,

1250
12

EX PRAECEPTIS IVRIS ROMANI, AD SEDES HVIVS
MATERIAE L. 5. §. 2. COMMØD.
ET L. 23. ff. de R. I.

1782, 1.

AVCTORITATE ET AVSPICIIS
INCLYTI JCTORVM ORDINIS
PRAESIDE

IOANNE NICOLAO MOECKERT,

PHILOSOPHIAE ET IVRIS VTRIVSQVE DOCTORE, IVRIVM ET
MORALIVM PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO IN ACADEMIA
ERNESTINA, SOCIETATISQVE LATINAE, QVAE JENAE
FLORET, MEMBRO HONORARIO,

P R O

OBTINENDIS SVMMIS JVRIVM HONORIBVS
ATQVE PRIVILEGIIS DOCTORALIBVS

DIE IX. AVGVSTI CIO IO CCLXXXII.

H. L. Q. C.

PVBLICE DEFENDET

A. C. W I L M A N N S

ADV. ORD. HANNOVER.

R I N T E L I I,
TYPIS EXCVSSIT ANTON. HENR. BOESENDAHL,
ACAD. TYPOGR.